

Imrét törvényszék elé, mert lázítást láttak benne a felsőség ellen. VIII. *Gondolatok* a magyar prot. egyházak ügyének jelen állása felett (176—191 l.); ezt Révész 1860. febr. végén b. Vay felszólítására írta, ki azt kiküldötte az angol királynőnek, a porosz uralkodó hercegnek s még más prot. fejedelemlennek; maga a báróné fordította le angolra. IX. *Indítványjavaslat* a magyar prot. egyházalkotmány 1860. áprilisi stádiumán (193—195 l.). Az 1860. április 20. án tartott debreczeni egyházker. gyűlésre készült, s a pátens ellen hozott superintendenciális határozat ennek elfogadásával létesült. X. *Eszméék* a magyar prot. ügy jelen stádiumán (197—201 l.); 1860. május 8-án b. Vay felkérésére készült a 4. ref. egyházkerület részéről egybegyűlt intézőbizottmány eljárásának programmjául. XI. *A magyar prot. egyház szabadságának védelme* némely tekintélyes német tudósok támadásai ellen (202—206 l.). E terjedelmes mű 1862-ben előbb a „Sárospataki Füzetek“-ben, utóbb külön kiadásban is megjelent, itt csak tartalmát, keletkezése körülményeit s a Prot. Kirchenzeitung szerkesztőjének a műhöz irt bevezetését ismerteti a szerző. XII. *Törvényszéki eljárás* a Tájékoztató miatt (207—212 l.); idézés, kihallgatás s megszüntető határozat. Függetlenül jön az 1859. szept. 1-i császári nyílt parancs s az osztrák csász. közoktatási miniszternek e parancs végrehajtása tárgyában 1860. jan. 10-én kiadott rendelete.

Révész Imre iratai nevezetes adalékok a pátens elleni küzdelem történetéhez. Vajjon nem érkezett-e még el annak az ideje, hogy az egész küzdelem története megírassék? Az adalékok után ezt is várjuk a M. Prot. Irodalmi Társaságtól!

Rácz Lajos.

Lázár Béla kritikai tanulmányai.

A tegnap, a ma és a holnap. Budapest, 1900. Grill.

A magyar literatura kétségtelenül ma nagy produktív korszakát éli. Panaszkodjanak bár eszmékben való szegénységről, utánzásról s tuczattermelésről, — egy igaz és meg nem dönthető, hogy az irodalom szentelt berkeit soha ennyi (hivatott vagy profán) ember nem kereste.

A nemzetgazdasági alaptételek pedig a szellemi munkánál csak úgy beválnak, mint a fizikainál. A termelés ilyen tulságos mértéke mellett szükséges az okos gátló és kritizáló törekvés, mely a míg egyrészt megnyitja a zsúfolt és a szerényebbek számára épen ezért hozzáférhetetlen irodalmi terrenumot a hivatottaknak; más részt meg a jogszerűen bennülőket is némiképen ellenőrzi. A kritikának tehát ilyen szempontból van és lesz is jogosultsága. És ezzel a természeti törvény-nyel szemben mit látunk mégis a — valóságban?

Azt, hogy minálunk a kritikát csak műkedvelésből űzik és nem is terjed túl a dilettáns munkák keretein. Ha tehát valaki komoly törekvéssel lát hozzá, hogy ezen a hiányon segítsen s a jelennek ter-

melését becsületes szándékkal teszi rostába s határozza meg a benmaradtaknak igazi értékét, minden pajtáskodástól és ezélatosságtól menten, akkor tisztességes munkát végez.

In magnis et voluisse sat est mondja a latin és Lázár Bélától a komoly akarást nem lehet elvitatni. Nem, különösen könyvének első felében. *Ruskinról, Petőfiről, Vajdáról* esik itt szó s *Iványi Ödönről*.

Ruskinnal nem lehet ilyen szűkkeretben úgy elhelyezkedni, hogy a kritikus lásson is, s a kis távolságok s a közelségből elmosódó konturok ne ártsanak az egész tanulmány belső értékének. A Petőfiről írt emelkedett hangú dithyramb — szerintem — nem való modern kritikai tanulmányba. Mert vagy esodálkozik valaki az író nagy kvalitásain s minden kritika nélkül *bámulója* lesz, vagy pedig jól átgondolt és mérlegelt szellemi előnyei logikus úton *meggyőzők* annak igazi értékéről. Az első esetben nincs helye az efajta dithyrambnak kritikai tanulmányban, azért, mert nem *kritikai*, a másodikban meg sokkal alkalmasabb formák is akadnak az *átgondolt* nagyság kihirdetésére.

Vajda Jánosnak szinte misztikus egyéniségéhez már sokkal közelebb fért. Lehet a személyes ismeretség révén, avagy a hideg izzó természet érdekessége miatt, mely vonzó-taszító mágnesként láncozta magához s üzte el barátait, kik közé Lázár Béla is tartozott; — de annyi bizonyos, hogy a vaáli erdők mélységes, ihletett lantosának igen sok eddigelé megfejthetlen érzéséhez megtaláljuk a kulcsot abban a néhány epizódban, melyet szerencsésen tudott beleilleszteni az objektív kritika szárazságába. Nem akart, nem is akarhatott egy író, az essaysták aprólékos pontosságával, mindenre kiterjedő gondjával tárgyalni, ő csak a maga személyes impressióival számol be, melyek lehetnek hamisak, de mégis szubjektívek s ez érdekük. Végül *Iványi Ödönről*, erről a genialis vidéki hírlapíróról emlékezik meg sok szeretettel és nagy gonddal.

Iványit alig ismerjük. Igazán művelt s az irodalomban jártas emberek még a nevét sem ismerik s alig találunk ezer közül egyet, a ki olvashatta volna nagy regényét „*A püspök atyafiságá*“-t, melyet ezután fognak felfedezni. Novellái szét vannak szórva, itt is ott is, de azért Lázár nagyrészt olvasta őket: ez mutatja, hogy mennyire komolyan vette feladatát, melyre vállalkozott.

Már a *kilenczvenes évek novellája és lírája* című cyklusokban kevésbé szerencsés. Nagyon is tulbecsüli erejét, mikor saját korát akarja megítélni. Ép ezért elveszti szeme elől az általános mértéket s relatívot relatívhoz hasonlítgatva nem tudja kimutatni, hogy ki mennyit ér.

Személyes impresszió vezet s ezért néhol szertelen. Különösen hajlandó a túlságos magasztalásra, a mit másnak a rovására tesz.

Mindezek szemelőlét tartásával elmondhatjuk, hogy ez a könyv határozottan nyereség a magyar kritikára. Uttörő a jelenben, követendő példa a jövőnek. Ha kevés is az ereje, majd jön a ki többet bír.

Br. Horváth Emil.